

Що таке приватні військові компанії?

Які ще назви можуть мати ПВК?

Чому існує ринок для ПВК?

Чи є ПВК більш вигідними щодо витрат, ніж регулярні військові підрозділи?

Чи ефективні ПВК настільки як й регулярні війська?

Чому ПВК актуальні на порядку денному виконавчої влади?

Як застосовується національне законодавство до ПВК?

Як регулюється діяльність ПВК в різних національних просторах?

Як може застосовуватися міжнародне право до ПВК?

Які міжнародні правила були запропоновані для ПВК?

Які інші заходи можуть застосовуватися?

Питання, що пов'язані з цією проблематикою

Джерела інформації для подальшої роботи над темою

Женевський Центр
демократичного контролю
над збройними силами

Цей документ є одним з видань серії Вісників Женевського Центру демократичного контролю за збройними силами (ДКВС), які пропонують практикам короткі вступні огляди до різноманітних проблем, які виникають у сфері управління сектором безпеки та його реформуванні

Що таке приватні військові компанії?

Приватні військові компанії (ПВК) є комерційними структурами, що пропонують спеціалізовані послуги, які пов'язані з участю у війнах і військових конфліктах, включаючи бойові операції, стратегічне планування, збір розвідувальної інформації, оперативну підтримку і логістику, підготовку, постачання, поставки, обслуговування.

Вони мають такі характерні особливості:

- Організаційна структура: ПВК є зареєстрованими комерційними підприємствами з відповідною корпоративною структурою.
- Мотивація. ПВК надають свої послуги головним чином для отримання прибутку, а не через політичні або інші причини.

Розміри ПВК істотно варіюються: від невеликих консультаційних фірм до величезних транснаціональних корпорацій. Вперше ПВК з'явилися під час Другої світової війни, проте геополітичні зміни і реструктуризації, які відбулися в арміях багатьох країн після закінчення холодної війни привели до

швидкого розвитку приватної військової індустрії. Сьогодні існує понад 150 компаній, які пропонують такі послуги в більш ніж 50 країнах світу.

Які ще назви можуть мати ПВК?

Подібні структури, окрім ПВК, ще часто носять назви найманих, волонтерських або приватних охоронних компаній (ПОК).

До недавнього часу термін «найманець» був стандартним для назви суб'єктів, які беруть участь в конфліктах виключно з метою отримання прибутку для себе особисто. Цей термін й зараз з'являється в деяких міжнародних угодах, проте його вживання критикується як недостатньо коректне, тому що вказує на корисливу мотивацію участі, а не на її сутність. Наприклад, американські службовці, які виконують охоронні функції в Іраку на контрактних засадах, вважають, що вони працюють переважно з патріотичних міркувань, аніж маючи мету отримати особисті прибутки.

Багато фірм, що спеціалізуються на захисті персоналу і майна, і не беруть участі у бойових діях, вважають за краще називати себе приватними охоронними компаніями. Але коли ці охоронні функції виконуються під час збройних конфліктів, стає складним відрізнити бойову функцію від охоронної. Саме через це злиття функцій цей Вісник ДКВС фокусує свою увагу на комерційних структурах, які надають свої послуги, що пов'язані з участю у бойових операціях.

Чому існує ринок для ПВК?

Держави, міжнародні та неурядові організації, гуманітарні агентства і агентства з розвитку, багатонаціональні корпорації та навіть окремі люди можуть укладати договори з ПВК на отримання військових послуг.

Коли одним з учасників таких контрактів виступає держава, часто це є вимушеною мірою, що необхідна для компенсації браку можливостей власних збройних сил. ПВК можуть пропонувати свої вміння у галузі високих технологій, де збройні сили не можуть дозволити собі підготовку відповідних фахівців або надати їм гарні перспективи кар'єрного росту. В інших випадках ПВК компенсують відсутність тих або інших військових підрозділів.

Наприклад, завдяки підписанню контракту з ізраїльською фірмою *Levdan* президент Конго-Браззавілля отримав змогу змістити військовиків, які були лояльними до попереднього президента.

Інші структури використовують ПВК з метою допомогти собі у виконанні функцій в небезпечній обстановці. Деякі експерти вважають, що ПВК можуть бути потенційно корисними й для ООН та інших міжнародних організацій, тому що їх дислокація викликає набагато меншу політичну напругу, ніж розміщення інших національних військових підрозділів під егідою ООН.

Окремі особи і групи іноді використовують ПВК для своєї корисливої мети, таких як повалення урядів або захист своєї протизаконної діяльності.

Чи є ПВК більш вигідними щодо витрат, ніж регулярні військові підрозділи?

Поки відсутні остаточні дані про те, наскільки фінансово привабливі послуги ПВК. Робота співробітників ПВК коштує достатньо дорого, їх середня заробітна платня знаходиться в межах 400-1000 доларів на день. Думка про те, що ПВК стосовно витрат є більш ефективними ніж регулярні військові підрозділи, звичайно базується на таких аргументах:

- ПВК можуть наймати працівників, зарплата яких помітно менше ніж аналогічних фахівців-військовослужбовців регулярних підрозділів;
- урядам немає необхідності забезпечувати ПВК такі «приховані виплати» як пенсійне забезпечення, охорона здоров'я, надання помешкання та ін., які звичайно включаються у контракт військовослужбовця регулярних військ;
- ПВК здатні швидко посилювати свої бойові можливості, що здійснюється без додаткових витрат на довгострокову підтримку бойової готовності, а також без зайвих витрат швидко скорочувати військову присутність; і
- виконуючи важливі небойові завдання, ПВК дозволяють збройним силам концентруватися на головних задачах.

Проте необхідно розглянути й інші аргументи:

- реально все ж таки важко порівняти ефективність витрат на ПВК і на регулярні військові підрозділи, тому що першим оплачується послуги за контрактом, а другим – виконання їх службових функцій по числу учасників бойових операцій;
- співробітники ПВК часто дістають свою освіту і навички під час служби у національних збройних силах, з яких вони потім звільняються у пошуках роботи у приватному секторі, яка краще оплачується, і потім свої вміння ефективно використовують під час роботи у ПВК;
- при звичайній практиці підряду, коли умови контракту виконуються декількома різними фірмами, може значно знижуватися ефективність їх діяльності, а іноді поставлені задачі не виконуються повністю.

Приватні військові компанії в Іраку

Окупація Іраку супроводжувалась найбільшим залученням приватних військових і охоронних структур у всій історії міжнародних зусиль щодо реконструкції. Військові та охоронні послуги надають близько 60 фірм з персоналом понад 20000 чоловік, контингент ПВК є другим за чисельністю після контингенту збройних сил США.

Проте за свою участь ПВК заплатили високу ціну. В січні 2006 року на сайті www.icasualties.org повідомлялося, що в Іраку загинуло 309 співробітників ПВК. Поранених було набагато більше.

Широке залучення ПВК призвело до появи серйозних правових і оперативних проблем:

- Деякі фірми тимчасово або повністю припинили свою діяльність через насильство, що дедалі зростає. Надійшло повідомлення про те, що після того,

як автомобільна колона фірми *Kellogg, Brown and Root (KBR)* потрапила в засідку, водії вантажних автомобілів, що працюють на цій фірмі, відмовилися виконувати свою роботу до того часу, поки не буде належним чином забезпечено їх безпеку, а багато інших фірми, що працюють за контрактом, залишили країну, припинивши поставки військам, що розміщені у деяких важкодоступних районах Іраку, тим самим поставили їх у складне становище.

- Збройним силам було складно зберегти в своїх лавах найздібніших військовослужбовців. Командування з особливих операцій США розробила нову систему виплат, преміальних, освітніх стимулів, намагаючись залишити їх на службі, а у збройних силах Великобританії військовослужбовцям елітних підрозділів пропонується річна відпустка для того, щоб в цей час вони мали нагоду працювати в приватних військових фірмах в Іраку.

- Тимчасовий коаліційний уряд забезпечив фірмам, що працюють за контрактом в Іраку, імунітет перед законами цієї країни. Тому шістьох військовослужбовців, працюючих за контрактами, які були причетні до скандалу, що мав місце у в'язниці Абу Грейб, не було притягнуто до кримінальної відповідальності у самому Іраку.

- Компанії працювали по контрактах з відкритою вартістю, що робило можливим усілякі порушення, які мали місце у випадку з дочірнім підприємством *Halliburton* вищезгаданої фірми *KBR*. Армія США виступила з позовом до *Halliburtonn* на суму 1,8 мільярда доларів через їх махінації з документацією під час роботи в Іраку.

- В деяких випадках приватні військові фірми, що працюють за контрактом, мали неадекватно підготовлений персонал. В звіті збройних сил США, опублікованому в жовтні 2005 року, містилося звинувачення чотирьом підрядчикам фірми *Blackwater* в авіаційній катастрофі, яка, на думку військових, стала наслідком численних порушень урядових інструкцій, включаючи відсутність відповідної підготовки пілотів, яка повинна була врахувати місцеві умови. Керівництво *Blackwater* відкидає ці звинувачення.

Чи ефективні ПВК настільки як й регулярні війська?

Деякі аналітики не погоджуються з твердженням, що ПВК мають оперативні переваги перед регулярними збройними силами, наприклад:

- здатні до швидкого розгортання;
- знижують напруженість в суспільстві з приводу використання регулярних військ;
- можуть бути противагою місцевим збройним силам в державах із слабкими політичними інституціями.

Незалежно від того, чи існують взагалі вищезгадані переваги, багато аналітиків стверджують, що ПВК мають значну кількість недоліків порівняно з регулярними військами:

- обов'язки ПВК, які більш мотивовані отримати прибуток, ніж виконати свій обов'язок, значно більш обмежені порівняно з регулярними військовими формуваннями;
- керівництво ПВК не підпорядковано військовому командуванню;
- умови контрактів ПВК не передбачають усіх варіантів розвитку ситуації, що зменшує гнучкість їх дій в бойовій обстановці і може у скрутний момент знизити їх боєздатність практично до нуля;
- їх персонал, який не бере безпосередньої участі в бойових діях, не має всебічної підготовки, яка могла б у разі потреби суттєво збільшити боєздатність ПВК;
- деякі аналітики вважають, що загрози зменшити грошові виплати ПВК можуть збільшити ризик для їх персоналу – наприклад, після того, як чотирьох співробітників *Blackwater* були убито в Іраку в 2004 році, було висунуто звинувачення, п'ятому службовцю, який повинен був знаходитися в ар'єргарді, але не приєднався до основної групи через фінансові обмеження; і
- коли ПВК із яких-небудь причин не виконують свої задачі, це призводить до зниження боєздатності регулярних військових підрозділів.

Чому ПВК актуальні на порядку денному виконавчої влади?

У всіх країнах, де діють ПВК, законодавство, що регулює їх діяльність, є слабким, особливо щодо ситуацій, коли вони діють за кордоном, наслідком чого є недостатній контроль над діями ПВК.

Уряди можуть використовувати ПВК оминаючи обмеження, що накладаються існуючими механізмами контролю (наприклад, законодавче обмеження чисельності військового персоналу, який може бути відправленим за кордон). Більш того, у багатьох країнах ПВК не зобов'язані звітувати про масштаби своєї діяльності або про статті своїх витрат.

Співробітники ПВК загалом не зобов'язані підкорятися військовій дисципліні або бути підготовленими вести дії відповідно до Законів про збройні конфлікти. Більш того, ПВК можуть легко припиняти свою діяльність, через що буває складним дізнатися про місце перебування їх персоналу у випадках порушення законів.

Як застосовується національне законодавство до ПВК?

До співробітників ПВК повинне застосовуватися національне кримінальне право, вони мають нести цивільну і кримінальну відповідальність у країнах, які підписують з ними контракт, в країнах, де вони діють, і в країнах, громадянами яких вони є. Проте, відсутність спеціальних актів, що мають регулювати діяльність ПВК, є перешкодою для нагляду за їх діяльністю.

Поки що немає зразків закону, яким можна було керуватися для належного здійснення такого нагляду. В ідеалі такий закон повинен визначити механізми, завдяки яким ПВК стали б суб'єктами контролю з боку виконавчої влади,

законодавчого регулювання і прокурорського нагляду. Він має ґрунтуватися на таких засадах, які:

- дали б визначення того, якими повинні бути ПВК, включаючи повний список послуг, які можна було б кваліфікувати як бойові операції;
- зробили б так, щоб їх діяльність, як усередині країни, так і за її кордоном, стала б суб'єктом кримінальної та цивільної відповідальності;
- регулювали б всі стадії виконання контракту, включаючи такі сфери як субконтракт, фінансовий аудит і відкрите постачання.
- включали б стандартні корпоративні вимоги до офіційної реєстрації та кваліфікації персоналу, обліку діяльності співробітників;
- визначали б те, які міністерства або агентства будуть відповідальними за контроль за діяльністю ПВК, наприклад міністерство оборони, митна служба або, можливо, особливий орган по нагляду.

Інші закони, якими регулюється діяльність державних спецслужб, зокрема щодо збору конфіденційної інформації, також повинні застосовуватися до приватних охоронних підприємств.

Як регулюється діяльність ПВК в різних національних просторах?

В США і ЮАР існують два різні підходи

США

Американський Закон про контроль за експортом зброє від 1968 року і наступні поправки до нього трактують експорт охоронних послуг, так само як і експорт військової продукції: жорстко регулюється те, кому ці послуги надаються, але не спосіб яким це здійснюється.

Американським фірмам, які забезпечують військові послуги іноземним громадянам на території США або в зарубіжних країнах, необхідно отримати ліцензію від Державного департаменту США згідно з Правилами міжнародного переміщення зброї, за допомогою якого виконуються положення Контрольного акту щодо експорту зброї.

Проте сам процес ліцензування не відбувається за стандартною процедурою. Не існує формального контролю діяльності після того, як ця ліцензія отримана, не забезпечується прозорість постачання щодо контрактів сума яких складає до 50 мільйонів доларів

Відповідальність за впровадження ліцензійного контролю над комерційним експортом військових послуг американськими ПВК, в першу чергу, лягає на посадовців закордонних посольств (військових аташе), митну службу, яка також контролює експорт зброї та інших військових матеріалів.

Південноафриканська республіка

В 1998 році ЮАР прийняла *Акт про іноземну військову допомогу*, який регулює експорт військових послуг:

- діяльність найманців, що визначена як «участь в збройних бойових діях з приватною метою» заборонена як в ЮАР, так і за кордоном, проте у цьому законі не йдеться про іноземних громадян, які працюють по найму і скоюють злочинні поза її територією;
- військова допомога, яку визначено як військові та пов'язані з збройними силами послуги, може забезпечуватися тільки окремими особами, які пройшли відповідне ліцензування і про що отримали особливий дозвіл з боку держави для кожного контракту окремо;
- органом нагляду, відповідальним за ліцензування, є *Національний комітет із контролю над дозволеними видами зброї*, що керується посадовцем уряду, який безпосередньо не пов'язаний з оборонною сферою.

Дія *Акту про іноземну військову допомогу* має мінливий успіх, завдяки ньому відбувається закриття деяких південноафриканських ПВК і реформування інших. Проте суди ЮАР щодо подібних злочинів ухвалюють достатньо м'які вироки.

Досить значна кількість громадян ЮАР надають послуги військового і охоронного характеру в Іраку і брали участь в миротворчій місії в Екваторіальній Гвінеї в 2004 році, де була залучено в конфлікт багато представників південноафриканських національностей, тому уряд ЮАР нещодавно запропонував новий законодавчий базис для урегулювання цих питань. *Акт про Заборону діяльності найманців і заборону та регулювання іншої подібної діяльності на території збройного конфлікту* намагається законодавчо вплинути на дії окремих осіб і фірм, що беруть участь в збройних конфліктах, які не знаходяться на офіційній військовій службі.

Метою цього Акту є заборонити будь-яку участь приватних військових груп, яка не санкціонована *Національним комітетом із контролю над дозволеними видами зброї*, і надає південноафриканським судовим органам право застосовувати екстериторіальну юрисдикцію щодо будь-яких ПВК та їх співробітників

[Як може застосовуватися міжнародне право до ПВК?](#)

Багато договорів і принципів традиційного права можуть бути застосовними до діяльності ПВК, проте на практиці найбільш часто використовуються такі:

- **Права людини.** Міжнародні угоди з прав людини містять системи розгляду рапортів та індивідуальних скарг, на підставі яких держава вживає заходів стосовно захисту прав їх громадян від порушень з боку місцевих або іноземних ПВК.
- **Кримінальне право.** Міжнародний кримінальний трибунал має міжнародну юрисдикцію над великим числом злочинів, проте це застосуються тільки по відношенню до окремих осіб, але не до фірм, які їх наймають. Також його юрисдикція обмежена по відношенню до злочинів усередині країни, коли вони потрапляють по її юрисдикцію. Наприклад, якщо державний орган відмовився розслідувати справу співробітника ПВК, якого підозрюють у військових

злочинах, що знаходяться в рамках його юрисдикції, Міжнародний кримінальний трибунал має право тільки ініціювати своє власне розслідування.

• **Відповідальність держави.** Міжнародне традиційне право, як це закріплено в *Статтях про відповідальність держави* Комісії по міжнародному праву, визначає, що держава несе відповідальність за діяльність недержавних суб'єктів, що працюють в його інтересах. Держава, що підписує контракт з ПВК, несе відповідальність за її дії. Проте це відбувається лише стосовно інших держав, а не окремих громадян.

• **Міжнародне гуманітарне право.** Міжнародне гуманітарне право чітко визначає правила, які застосовуються до окремих співробітників ПВК, які беруть участь у бойових операціях, проте тільки у випадках міжнародних або цивільних конфліктів. Як і офіційні військовослужбовці співробітники ПВК можуть користуватися статусом військовополонених, якщо вони будуть визначені як цивільні особи, які супроводжують збройні сили. Якщо ж вони потрапляють під статус осіб, які брали участь у ворожих діях або як найманці, вони будуть осуджені як «вороги» і не зможуть скористатися захистом як цивільні особи.

• **Конвенція про найманців.** *Міжнародна конвенція проти набору, використання, фінансування і підготовки найманців* (1989) визначила, що країни-учасники беруть на себе зобов'язання змінити свої національні закони в пунктах, що відповідають цій конвенції. Проте ця угода дала некоректне визначення найманству, і лише декілька країн ратифікували його.

Які міжнародні правила були запропоновані ПВК?

Для регуляції діяльності ПВК було запропоновано різні підходи.

Деякі з них мають на увазі **повну заборону певних видів діяльності**. Проте існують інші погляди, згідно з якими ПВК часто виконують необхідні функції, і тому держави нерідко не бажають повністю відмовлятися від будь-яких послуг, що надаються ПВК.

Другою пропозицією є створення **міжнародного органу щодо регулювання діяльності ЧКВ**. Проте це означає, що держави повинні відмовитися від своєї монополії на все, що пов'язано з збройними силами, у чому багато бачать не бажану перспективу.

Інші пропозиції мають на увазі створення **конвенції, що визначає мінімальні вимоги щодо нагляду і контролю за діяльністю ПВК, яка б включала:**

- систему ліцензування з точним списком послуг, що надаються ПВК, і вимогою до глави фірми обов'язково реєструвати усі замовлення, які надходять, і усіх співробітників, що працюють в ПВК;
- мінімально необхідні вимоги до ліцензування при наймі персоналу, до корпоративної структури, компетенції керівництва і його політики стосовно виконання закону про військові конфлікти і дотримання прав людини;
- парламентський і/або незалежний контроль за діяльністю ПВК; і

- мінімальні вимоги до конкурентності та прозорості в закупівлях, одержання замовлень і виконання умов контактів.

Може виявитися складним впровадити таку добровільну схему, але вона напевно допомогла б владі країни регулювати діяльність ПВК. Крім того, вона дозволяє країнам адаптувати її деякі сфери діяльності ПВК до місцевих умов, що дозволить уникнути складнощів під час укладання міжнародних угод щодо ПВК.

Які інші заходи можуть застосовуватися?

Ретельне спостереження, здійснюване засобами масової інформації і особливими «сторожовими групами», що існують у громадянському суспільстві, є одним з найефективніших способів контролювати діяльність ПВК. Завдяки цьому багато ПВК почали більш піклуватися про свій імідж і стали менш схильними до грубого насильства, але ця тенденція ще не є загальною.

Інші заходи щодо саморегуляції діяльності ПВК, включаючи добровільне прийняття і дотримання кодексу поведінки, що пропонується Міжнародною асоціацією миротворчих операцій – комерційним підприємством - допоможуть контролювати ПВК, причому не існує альтернативи цим нормам і правилам. Усі вищезгадані заходи можуть мати вигляд побажань, ніж зобов'язаннями, що виконуються усіма сторонами. У будь-якому випадку ПВК у найближчому майбутньому залишаються часткою простору безпеки, і вони явно потребують поліпшення регулювання своєї діяльності національними або міжнародними засобами.

Питання, що пов'язані з цією проблематикою

- Сучасні виклики розвідувальним службам світу
- Демократичний контроль над збройними силами
- Постконфліктна реконструкція
- Приватизація і безпека
- Реформи сектора безпеки

Джерела інформації для подальшої роботи над темою

Privatising Security: Law, Practice and Governance Private Military and Security Companies

Schreier and Caparini, 2005

www.dcaf.ch/_docs/op06_privatising-security.pdf

Rebuilding Iraq: Actions Needed to Improve Use Private Security Providers

US Government Accountability Office, 2005

www.gao.gov/new.items/d05737.pdf

Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned And Where To Next?
Singer, 2004
www.dcaf.ch/_docs/pp04_private-military.pdf

Discussion Forum
Bonn International Center for Conversion (BICC)
www.bicc.de/pmc/portal.php

International Peace Operations Association (association military service provider companies)
www.ipoaonline.org

“Private Warriors Television Series *Public Broadcasting Service*” (PBS)
www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/warriors

DCAF Backgrounder Series on Security Sector Governance and Reform Серія Вісників ДКВС з питань управління сектором безпеки і його реформуванню.

Редактор серії Вісників старший науковий співробітник ДКВС з питань реформ сектора безпеки Девід Лоу. В створенні цього Вісників також приймали участь Марина Капаріні і Монсеф Картас. Джеймс Стокер також здійснював допомогу в редагуванні

Вісники ДКВС пропонують короткі вступні огляди щодо сучасної проблематики, яка існує у сфері управління сектором безпеки і його реформування. Ця серія розроблена з метою її практичного використання у вирішенні питань державної важливості. Будемо вдячними за Вашу допомогу і підтримку. Будь ласка, присилайте коментарі та пропозиції на електронну адресу: [**backgrounders@dcaf.ch**](mailto:backgrounders@dcaf.ch)

Інші Вісники доступні на сайті ДКВС [**www.dcaf.ch/publications/backgrounders**](http://www.dcaf.ch/publications/backgrounders)

Підготовлені Вісники:

- Сучасні виклики розвідувальним службам світу
- Розвідувальні служби
- Омбудсмени з військових питань
- Багатонаціональні збройні сили
- Політика національної безпеки
- Парламентські комітети із оборони і безпеки
- Парламентський контроль над сектором безпеки
- Приватні військові компанії
- Надзвичайний стан

Вісники, які готуються до випуску

- Діти-солдати
- Військова юридична система
- Кодекс поведінки ОБСЄ
- Парламенти і оборонне фінансування
- Парламенти і закупівлі для сектора безпеки
- Відправка військ за кордон
- Розуміння реформ сектора безпеки
- Дозволи і перевірки в секторі безпеки.

Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКВС) співпрацює з урядовими і громадськими організаціями з метою посилення і зміцнення демократичного і цивільного контролю над діяльністю таких структур сектора безпеки як поліція, судові органи, спецслужби, прикордонні служби, воєнізовані формування, а також збройні сили.

Відвідайте наш сайт: **www.dcaf.ch**